

Lezing lustrumcongres De toekomst van de neerlandistiek. Landelijke Vereniging van Neerlandici, Utrecht Academiegebouw, 6 oktober 2007.

Hanneke Eggels

1) Inleiding

Door de huidige botsingen der beschavingen leven wij in een buitengewoon interessante en creatieve tijd. Het nieuwe komt voort uit de creolisering die daar het resultaat van is. Voor een wetenschapper met verbeeldingskracht die over de toekomst van het vak filosofeert ligt er dus een spannende opgave. Toen ik werd gevraagd om als ondernemende neerlandicus, dichter en essayist een inleiding te houden van een half uur over de toekomst van mijn vak, vroeg ik naar de voorkeur van de lustrumcommissie over de insteek van mijn onderwerp

Ik gaf haar twee invalshoeken:

Mijn ervaring als ondernemer en aanbevelingen voor de toekomst van het vak of de gevolgen voor de neerlandicus als er een mondiale literaire canon wordt ingevoerd (Hanneke Eggels: Mondiale literaire canon voor de googelende puber in: *NRC Handelsblad*, 12 oktober 2006). Gretig antwoordde de commissie: Graag allebei. Dat is een bijna onmogelijke opdracht voor een half uur, maar het is wat ik zal proberen te volbrengen. U bent dus gewaarschuwd.

2) Onderneming

Eigenlijk wilde ik graag professor worden door als dichter en wetenschappelijk onderzoeker voor een proefschrift te gaan over het na-oorlogse culturele tijdschrift *Libertinage*. Ik schreef drie hoofdstukken en de stof daarvan verdeelde ik in hapklare brokken voor publicaties in *De Groene Amsterdammer*, *Hollands Maandblad* en het *Nieuw Letterkundig Magazijn*, het tijdschrift van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde waar twee toonaangevende leden Huib Drion en Hella Haasse mij onverhoopt lid hadden gemaakt. Voor de zekerheid, want er moet toch brood op de plank, volgde ik toch maar een postdoctorale opleiding Vakdidactiek.

Het bleek tijd voor een Carrièreswitch. Vanuit mijn ooghoekjes, net als Plato's schaduwen op de muur van de grot, werd namelijk mijn dagelijkse bezigheid het redacteurschap, dagvoorzitterschap, gespreksleiding, het maken van schrijversinterviews voor publiek, en het lesgeven aan het 1e VCL in Den Haag waar ik een cursus moderne nederlandse letterkunde ontwierp bestemd voor het schoolbibliotheekpersoneel dat bestond uit moeders uit het Damesleesmuseum .

Als schrijver en dichter was ik een laatbloeier, want was al op de M.M.S. en later tijdens mijn studie neerlandistiek en filosofie diep onder de indruk geraakt van de existentialisten, maar ook van het literaire geweld van de bestsellercultuur en de literatuur-historie, wat een creatieve blokkade tot gevolg had. Gedichten schrijven kon iedereen toch? Langzaam en alweer vanuit mijn ooghoekjes ontgroeide ik de passieve bestudering van literaire en filosofisch teksten naar Zelf schrijver worden. Voor de K.L. Pollstichting voor OKW organiseerde ik de eerste gastschrijverschappen van Gerard Reve en Judith Herzberg en zat zelf in de postdoctorale werkgroepen om de kunst af te kijken. Bracht na afloop Reve en Herzberg naar het station Leiden en gooide de peuken van Gerard uit de asbak van mijn Volkswagen Golf gewoon in de goot ipv die voor het Letterkundig Museum te bewaren. Judith Herzberg vroeg mij wie mijn kapper was, stugge tante.

Mijn afstudeeronderwerp "Menno ter Braak, een existentialist?" bleef mij achtervolgen. Bert Poll, tevens oprichter van het Cultureel Supplement van *NRC-Handelsblad* en van *Hollands Maandblad*, vroeg of ik Ter Braaks biografie wilde worden voor de nieuwe biografiereeks van uitgeverij Balans, maar Ant Faber, Ter Braaks weduwe, dacht daar anders over en vond dat ik maar in de tuin moest gaan werken. Zij gaf mijn doctoraalscriptie aan Leon Hanssen die voortreffelijk werk heeft afgeleverd.

Nou, dan heb je veerkracht nodig voor alweer een carrièreswitch en nog steeds vanuit mijn ooghoekjes, maar met een flip-over achter in de kofferbak, gaf ik de cursus voor de bibliotheekmoeders van het 1e VCL ook in de openbare bibliotheek Leiden waar de boeken 's avonds rond lege tafels geleund stonden en het bibliotheekpersoneel weer inhoudelijk geïnteresseerd was na het IT- en managementgeweld van hun opleiding. De structuur van de Vereniging van Openbare bibliotheken bleek bijzonder geschikt om het cursusaanbod na drie jaar te vijftienveertigvoudigen. Dat vond het Ministerie ook en plotseling mocht deze dichtster in spe manager worden, naar de Kamer van Koophandel voor een soort ISBN-nummer en de inschrijving van haar non-profitstichtingsbestuur. We moesten voor mijn culturele onderneming jaarlijks een projectsubsidie aanvragen en een jaarverslag maken.

Voor de Frankfurter Buchmesse 1993 waar Nederland speerpunt was, bleek stichting De Literaire Salon het enige succesvolle leesbevorderingsproject van het Ministerie van OCW vanwege de vernieuwende leeskringenstructuur. Wij scoorden met een meerkleurenbrochure in vier talen in een internationaal forum en als werkgelegenheidsproject voor aankomende neerlandici waarvan er 32 als docent door mij werden getraind in het volwassenenonderwijs. Zij zijn nu allen toonaangevende vakgenoten, waarvan twee hoogleraar.

Autodidact dus als ondernemer, want niet geschoold tijdens de opleiding. Van docent werd ik auteur, werkgever, opleider, trainer, manager, deed ik in mijn Alfa de openbare bibliotheken in den lande aan voor werkbezoeken en acquisitie, initieerde en presenteerde in de Beurs van Berlage de eerste Landdag voor Leeskringen Boekdelen namens de Literaire Salon, bedacht projecten als Nationale Gedichtendag naar Engels voorbeeld, lunchpauzelezingen Broodje Literatuur in bedrijven en de jaarlijks terugkerende Zomerschool voor poëzie en leeskringtrainingen in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Leusen. Ik deed de PR later samen met een secretaresse en voor de financiën was er een boekhouder. Het bestuur met louter literaire hoogwaardigheidsbekleders wilde alleen bij Arti of in De Waag in Amsterdam vergaderen ipv in het zenuwcentrum / mijn slaapkamer annex werkkamer in de eensgezinswoning in de Merenwijk te Leiden, waar mijn secretaresse op de vloer de cursusmappen bijwerkte.

De Literaire Salon is aan zijn succes ten onder gegaan. Onlangs bekende een hoge ambtenaar van het Minister van OCW dat het een misser van zijn ministerie was de Literaire Salon indertijd niet de zekerheid te geven van structurele subsidie, waardoor de werkgelegenheid van ons startende neerlandici plotseling op de tocht kwam te staan.

Wat is de les die hieruit valt te trekken voor de ondernemende neerlandicus?

Tegen wispelturigheid van beleid is geen kruid gewassen natuurlijk. Maar je kunt je wapenen. Zorg voor veel know-how in je omgeving over zaken waar jij (nog) geen kaas van gegeten hebt, bij de beroepsverenigingen, of de vakbond en literaire agenten. Vraag adviezen over het aanvragen van subsidies en het omgaan met sponsors. Zorg dat je je eigen baas blijft, vlooi de statuten van een op te richten rechtspersoon hier zorgvuldig op na. Zet elk oorspronkelijk

idee dat publicitair gevoelig is, meteen op papier en stuur het naar het Benelux Merkenbureau voor de Intellectuele Eigendom, of registreer het bij het Belastingkantoor. Doe dat ook met originele merken en namen, je auteursnaam (dit is in Nederland nog niet zo gebruikelijk, in USA heel gewoon). Delegeer, maar bewaak alles wat met publiciteit te maken heeft. Wees de creatieve motor, neem je werk zeer serieus, werk ontzettend hard en niet luxe in deeltijd eventjes erbij omdat je partner toch de vaste lasten betaalt. Investeer zeker 3 jaar en incasseer dat je dan toch nog zonder winst draait. Van dichters komt u kleine bate...

3) Wat is de toekomst van de ondernemende neerlandicus?

Voor me ligt een onderzoek van de Universiteit van Amsterdam waaruit blijkt dat bijna alle studenten Kunst, Cultuur- en Communicatiewetenschappen binnen 3 maanden na afstuderen een baan hebben. Dat is mooi. Een van de succesvolste wetenschappelijke opleidingen heeft dus met kunst en communicatie te maken. Bieden de resultaten voor de ondernemende neerlandicus ook zulke prettige carrièreperspectieven? Ook de neerlandistiek houdt zich immers bezig met de schrijver, boodschap, het boek en de lezer. Met specifieke communicatie dus, op een hoger plan: het literaire. We leven toch in een tijd van Het Gesprek, van debatteren, in geglobaliseerde multiculturele groepen, en over politieke, filosofische, religieuze en levensbeschouwelijke kwesties? Het huidige beeld van de neerlandistiek is echter dat van een opleiding die met zijn traagheid, zijn technische en historische gerichtheid wat stoffig is blijven rondzweven in de stofzuiger van Vestdijk, blijven steken in vergeelde manuscripten van duizenden schrijvers uit het Letterkundig Museum. Geen dynamiek. Wat moet een wetenschapper met zijn trage wetenschappelijke analyses met kennis over de snelle communicatietechnieken als sms, weblogs, maar ook met beroepsmatige kennis over rechtspersonen, over starterscursussen van de Kamer van Koophandel, ondernemersplannen, de beroepsverenigingen als Vereniging van Schrijvers en Vertalers, Nederlandse Vereniging van Journalisten, en met juridische kwesties als de bescherming merknamen en boektitels? Hoe en bij welke instanties kan zij subsidie aanvragen en sponsors zoeken voor haar projecten?

Van dat alles heeft zij geen idee als zij als Master of Arts haar papiertje in ontvangst heeft genomen. Niks meesteres van de kunsten. En toch wil zij als uitgever, sitebouwer, weblogontwerper of master-of-print-on-command haar geld gaan verdienen. Ook denkt zij na de bestudering van honderden schrijvers en dichters dat hoogstaande ambacht ook zelf wel te beheersen zo zonder diploma van de Schrijversvakschool of een stage als journalist. Zij staat met een kast en een hoofd vol boeken eigenlijk aan het begin van haar opleiding als cultureel ondernemer met lege handen. Haar toekomst ligt voor haar en is die van Slam-dichteres voor een vermaledijd breed publiek, van scenarioschrijver voor Gooise vrouwen en die van literaire thrillerauteur. Haar netwerk beperkt zich tot haar favoriete professor negentiende eeuwse letterkunde, medestudenten die leraar zijn geworden aan de Hogere Apothekerschool en een Aio historische taalkunde. Maar wat wil je ook, zij wou eigenlijk professor worden!

4) Wat is de toekomst van de neerlandistiek?

De Landelijke Vereniging van Neerlandici zou twee dingen kunnen overwegen voor beleid in de toekomst:

Eenzijds moet er aan de huidige opleiding wat worden toegevoegd. Ten eerste: Wij moeten het initiatief weer naar ons toetrekken. De dynamiek van de toekomstige (postdoctorale) opleiding neerlandistiek zit 'm in praktische HBO-achtige zaken als de hypercommunicatieve vakken taalbeheersing en moderne

retorica, met beroepsgerichte tentakels als leren debatteren en interviewen, gespreksleiding en zakelijke teksten concipiëren met aandacht voor spelling en stijl. Het wordt een opleiding voor schrijvers, dichters en journalisten, want ook al maakt internet ons allemaal schrijver en komen de gedichten per sms, er valt heel wat aan te leren en bij te schaven. Gelukkig heeft Nuis ervoor gezorgd dat de vaste boekenprijs de Nederlandse uitgevers en boekhandels verzekert van de nodige financiële armslag om gevoelige en moeilijke boeken als poëzie en essays uit te geven. Jammer genoeg is de praktijk dat ze dat niet doen. Bovendien wordt de auteur er als enige (en belangrijkste partij) geen cent rijker van. Het vak van uitgever, met zijn juridische aspecten als auteursrecht en met kennis van de nieuwe media en print-on-command, biedt nu en in de toekomst beroepsperspectieven en ook editie- en redactietechnieken zijn vaardigheden van de ondernemende neerlandicus.

Voor de hbo-en praktijkgerichte kanten van de opleiding die een neerlandicus tot cultureel ondernemer kan laten uitgroeien is bij de huidige opleiding te weinig aandacht, meen ik, en dat terwijl het cultureel ondernemerschap juist wel tot de pijlers van het cultuurbeleid van achtereenvolgende ministers van OCW behoort.

Anderszijds moet de huid van de slang worden afgelegd om te groeien. Dat nu is een heikel punt dat een inleiding vereist die voert naar mijn tweede punt: een mondiale literaire canon voor de googelende puber.

De socioloog Abram de Swaan schrijft in *Perron Nederland*: Er is een hoge cultuur die is internationaal en reist met een kaartje, in dat wereldwijd circuit is Nederland een station. Dat is de functie en de zin van de Nederlandse taal en cultuur, dat je er de wereld mee in en uit kunt stappen. Het nut van een natie is een perron in de wereld te zijn. Dat perspectief beaamt ik. Vanaf dat Nederlandse station vertrekken we met een Samsonite waarin onze historische canon ligt opgevouwen in vloeipapier en zo kan de moderne literatuurwetenschapper op het world wide web met zijn wetenschappelijke diepgang als wereldburger een kritisch tegenwicht geven tegen het geweld van oppervlakkige inhoudsloze communicatie, tegen de modderige brij van onwetenschappelijke teksten en scheldpartijen. Daarmee zijn we echter nog niet waar we wezen willen, onze reisbestemming. Daarom volgt nu zoals u verwacht van een culturele ondernemer meteen een voorstel tot praktische aanpak.

Als er nou eens landelijk in de tweede klas VWO gestart wordt met literaire leeskringen (voor de technische organisatie en support van deze groepen kan extern know-how worden ingeroepen van de Stichting Lezen die zich bezighoudt met leesbevordering van de jeugd). Deze succesvolle didactische vorm startte op grote schaal in de openbare bibliotheken bij de Literaire Salon en inmiddels zijn leesclubs op internet en in landelijke dagbladen gemeengoed geworden. In de leeskringen op school wordt de mondiale literaire canon besproken met teksten in opklimmende graad van moeilijkheid en dat betekent dat de vakdocent neerlandistiek wel een veer moeten laten in het overleg met zijn collega's. Maar - en deze waarschuwing terzijde - hij laat zich als onafhankelijk baasje op zijn eigen terrein niet passeren door een handje vol goedwillende amateurs, gemankeerde juristen en schrijvers die zelf niet lezen maar die wel eens even in opdracht van grote landelijke uitgeverijen een pasklare wereldcanon zullen samenstellen die in cassette wordt aangeboden aan het management van zijn scholengemeenschap. Onze vakbekwame docent dus overlegt over de samenstelling van de wereldcanon behalve met zijn collega's vreemde talen, met docenten godsdienst, filosofie, burgerschapskunde en geeft daarbij een deel van zijn moderne Nederlandse literatuur prijs ten gunste van de wereldliteratuur voor de googelende puber. Sociale, maatschappijkritische, filosofische, religieuze en politieke kwesties komen in deze leeskringen aan de orde via wisselende

gespreksleiders, leerlingen die zo spelerenderwijs de techniek van het begeleiden van een werkgroep gaan beheersen. Van de tweede klas tot aan het eindexamenjaar. Fictie en non-fictie, dichters en dramaturgen, alles komt aan bod. Zodat zijn pupillen kritische lezers worden en een basis gelegd wordt voor een collectief geheugen. De metamorfose gaat pijn doen, want scheppen gaat van au! Een storm van protest zal opsteken van onze commerciële, op marketing en doelgroepen gespitste uitgeverijen, boekhandels en bestsellerauteurs. Bah, wat klinkt dat Russisch!

Toch is het restaureren en genereren van een collectief geheugen in de ingewikkelde dialoog van schrijver en lezer noodzakelijk. Er zijn mijns inziens maar een paar Nederlandse cultuurdragers die kunnen meelopen in het internationale discours: Erasmus, Spinoza, Busken Huet, Multatuli, Ter Braak en Mulisch, Nootboom... Geen vrouw nog. Maar zij komt eraan. Het zijn onze vaste sterren. Een vaste ster namelijk, de derde soort van Schopenhauer, is een schrijver die onveranderlijk is; hij staat vast in het firmament en heeft licht uit zichzelf. De invloed van vaste sterren is in de ene tijd net zo groot als in de andere, omdat hun aanblik niet verandert wanneer ons standpunt verandert. Zij behoren niet, zoals de meteoren en dwaalsterren, tot maar 1 sterrenstelsel, maar tot het universum. Maar juist omdat zij zo hoog staan, heeft hun licht meestal jaren nodig voor het de aardbewoners bereikt. Ik hoop zo dat mijn kleinkinderen op school leren zoeken naar vaste sterren en misschien is er dan zicht op een Nederlandse Nobelprijs Literatuur.

5) Epiloog

Aldus werd de dichter even een god in het diepst van haar gedachten, die in de gedaante van de slang aan het eind van haar werkdag ging liggen onder de boom der kennis: zo vond zij de nodige recreatie na de inspanning om een god te zijn als zij de moed heeft om zichzelf op te heffen en in een metamorfose haar huid af te leggen. Want het is een paradox: zodra de cultuurspreiding van de avant-garde slaagt, faalt ze. Het volmaakte moet telkens weer bevochten worden en wie zich nooit heeft ingespannen om zo'n opgave te volbrengen, die heeft iets gemist. Die is platzak.

Beesel, oktober 2007

Hanneke Eggels
www.eggels.com

